ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА И НЕДОСТАЦИ У ОБУЦИ СНАГА ЗАШТИТЕ И СПАСАВАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2102047J	COBISS.RS-ID 135110401	УДК 355.58(094.5):551.515.9(497.6)
---------------------------------	------------------------	------------------------------------

Драгиша Јуришић¹

Безбједносни истраживачки центар, Бања Лука

Апстракт: Све већа погођеност становништва природним и другим опасностима како у свијету тако и у Босни и Херцеговини (БиХ), указује на потребу развоја система заштите и спасавања. Постојећи систем је законски дефинисан и уређен, али његова стварна функционалност на терену а посебно процес обуке је упитан. Циљ овог рада је да покаже недостатке у обуци у систему заштите и спасавања у БиХ кроз анализу законских рјешења и других аката који треба да уреде област обуке у систему заштите и спасавања на свим нивоима. Анализа је показала да се обука не реализује у довољној мјери и да постоје велики проблеми у реализацији наведене обуке а посебно на нивоу јединица локалних самоуправа које су главни носиоци првог одговора у случају природних и других опасности.

Кључне ријечи: заштита, спасавање, обука, образовање, вјежбе

УВОД

Према свјетском извјештају о катастрофама, у периоду 2000-2019. године било је 7.348 пријављених природних катастрофа, од чега је преко 40% везано за поплаве. У складу са наведеним извјештајем, пријављено је 1,23 милиона погинулих лица и преко 4 милијарде погођених овим катастрофама, а штете су процијењене на невјероватних скоро 3 трилиона америчких долара (Crunch, 2020). Из извјештаја се види да природне опасности представљају велики изазов за све земље свијета, и у анализираних двадесет година, у просјеку, сваки други становник планете био је погођен неком природном катастрофом.

Наведени услови показују да је угроженост од природних или других опасности константна те да је потребно да и процес обучавања и оспособљавања буде сталан, чиме се обезбјеђује потпуно и тачно извршавање задатака. Цивилна заштита, као носилац система заштите и спасавања и одговора

¹ Аутор за кореспонденцију: др Драгиша Јуришић, Безбједносни истраживачки центар Бања Лука, потпредсједник. Имејл: bicbl@yahoo.com

на ванредне ситуације, да би функционисала ефикасно и извршавала своје функционалне задатке, мора бити подржана ефикасним процесом оспособљавања становништва и усавршавања служби, јединица и штабова.

По питању обуке, кроз Сендаи оквир за смањење ризика од катастрофа, предлаже се унапређење знања државних службеника на свим нивоима цивилног друштва, заједнице и волонтера, као и приватног сектора, размјеном искустава, научених лекција, добре праксе и обуке и едукације о смањењу ризика од катастрофа, имплементирајући примјену постојећих механизма обуке и едукације. Такође, потребно је промовисати примјену знања о ризику од катастрофа, укључујући превенцију катастрофа, ублажавање, приправност, одговор, опоравак и санацију, у формалном и неформалном образовању, као и у грађанском образовању на свим нивоима.

Анализа капацитета БиХ за одговор на ванредне ситуације (UNDP, 2018) коју је спровела канцеларија UNDP у БиХ, јасно је истакла да стратегије за изградњу капацитета и дјеловање морају укључивати и посебно прилагођену техничку и тактичку обуку и програм вјежби симулација, и апелује на успостављање центара за обуку снага заштите и спасавања.

Циљ овог рада јесте да истакне недовољну обученост припадника цивилне заштите у БиХ за одговор на ванредне ситуације и нагласи потребу озбиљнијег и системског приступа овом питању.

Да би се остварио циљ овог рада, извршена је анализа литературе која се бави питањем обуке снага заштите и спасавања, а и анализа наставних планова и програма обуке снага заштите и спасавања како на нивоу БиХ (Министарство безбједности, сектор за заштиту и спасавање) тако и на нивоу ентитета (Федерална управа цивилне заштите – ФУЦЗ и Републичка управа цивилне заштите – РУЦЗ). Анализирани су и други документи везани за анализе до сада реализованих вјежби на нивоу БиХ, као и одређених програма развоја цивилне заштите. Почетни основ за наведене анализе је законска регулатива везана за заштиту и спасавање на нивоу БиХ и ентитета.

У складу с циљем и методологијом, рад је конципиран у четири основна дијела. На почетку је увод, док други дио чини приказ о основама обуке снага заштите и спасавања и приказом одређених досадашњих истраживања обуке снага заштите и спасавања у свијету. Трећи дио се односи на анализу система обучавања у БиХ, од нивоа БиХ преко ентитета до јединица локалне самоуправе и, на крају, дат је закључак који проистиче из наведених кратких анализа.

ОБРАЗОВАЊЕ И ОБУКА У СИСТЕМУ ЗАШТИТЕ И СПАСАВАЊА

Образовање је такав процес планског и организованог утицаја на људе који обухвата процес усвајања одређеног система научних знања и форми-

рање научног погледа на свијет те развијање интересовања и жеље за само-образовањем те развијање умних способности (Теодосић et al, 1965: 16–17). Односно, образовање је процес стицања знања, вјештина и навика, развијања на тој основи схватања, увјерења, ставова и практичних поступака, као и одређених особина личности (Колар et al, 1967: 18). Поред тога, образовање и обука су једна од кључних активности менаџмента људских ресурса (Пржуљ, 2006: 21). образовање омогућава мијењање и унапређивање како живота појединца тако и заједнице у којој он живи. Образовне потребе узимају значајно мјесто у систему људских и друштвених потреба, док су образовање и знање кључни ресурси будућности који ће одређивати природу људских односа, прије свега, јер се образовне потребе не могу раздвојити од процеса развоја, а процес развоја од процеса учења. У том смислу, читав живот је учење па образовању нема краја (Симеуновић, 2000: 8–15). Процес учења је важан у организацијама одговора на ванредне ситуације јер он води ка развоју индивидуалних и тимских експертиза (Ford & Schmidt, 2000: 195–215). Обука за управљање ванредним ситуацијама изграђује способности припадника снага одговора и волонтера у смислу унапређења спремности и времена за одговор на свим нивоима прије и после одређеног нежељеног догађаја (Nazli, Sipon & Radzi, 2014). Размјена информација на свим нивоима друштва кроз семинаре, радионице, симпозијуме и обуке, може унаприједити свјесност и ангажованост заједнице у програмима превенције и спремности за одговоре на ванредне ситуације (Inter Works, 1998).

У складу са наведеним, образовне потребе могу бити како потребе појединца тако и потребе одређених друштвених институција и других организација (Самоловчев и Мурадбеговић, 1979: 251). У том контексту, и образовање припадника цивилне заштите и других елемената система заштите и спасавања има потребу да буде реализовано. Знање је управо тај фактор који прави разлику између успјешних и неуспјешних, било да је ријеч о компанијама (Богичевић, 2004: 154) или службама за одговор на ванредне ситуације. Сматра се да образовање из области заштите и спасавања „треба у потпуности да постане дио општег образовања и дио заштитне културе грађана” (Јаковљевић, 2006: 109). Циљ обуке и васпитања у систему заштите и спасавања јесте, прије свега, оспособљавање становништва, јединица и штабова за ванредне ситуације за оптимално провођење мјера заштите и спасавања, руковање техничким средствима, као и психолошко оспособљавање и припрема за извођење акција на отклањању посљедица у најтежим условима. Форд (Ford) и Шмит (Schmidt) истичу да се у овој обуци, везаној за снаге заштите и спасавања, јављају три изазова која треба имати на уму код њене реализације. Као прво, потребно је да се запамте планови по којима се дјелује, као и процедуре од момента упознавања са њима и обуке за њих до момента када се деси ситуација да их треба примјенити. Други изазов је у генерализацији ситуације у којој се реализује обука у односу на потенцијалне различите услове у којима се врши стварни одговор. На крају, трећи изазов се огледа у потреби развоја ефикасног механизма обуке таквог да обезбиједи дугорочно задржавање знања и спријечи генерализацију (Ford

& Schmidt, 2000: 195–215). Све ово представља посебан изазов за процес обуке снага заштите и спасавања у БиХ.

Генерално гледано, образовање и обука у систему заштите и спасавања се могу подијелити на неколико начина. У односу на одговорност за обуку, може се говорити о обуци на нивоу јединица локалне самоуправе, обуци у центрима за обуку цивилне заштите и образовању у васпитно-образовним установама. У односу на оне који се обучавају (грађани, јединице цивилне заштите опште намјене, јединице цивилне заштите специјалистичке намјене, штабови), можемо говорити о: индивидуалној, тимској, колективној, специјалистичкој и институционалној обуци. С обзиром на то да су грађани од 18 до 60 година живота обавезни учествовати у систему заштите и спасавања, можемо говорити и о образовању и обуци младих (до 25 година) и образовању и обуци одраслих. Односно, Јаковљевић истиче основну едукацију (кроз васпитно-образовне институције) и надоградњу (семинари, курсеви, вјежбе и друго) (Јаковљевић, 2011: 263). Овакав начин обуке је посебно изражен код руководећег кадра у области заштите и спасавања.

Када се ради о БиХ и школовању руководећег кадра, током 2013. године, Центар за сигурносне студије из Сарајева извео је истраживање под називом Анализа заступљености наставних садржаја из подручја безбједности у студијским програмима безбједности у БиХ (Кржалић, 2013). Анализирани су студијски програми у пет високошколских установа у БиХ које имају студијски програм „Безбједност”², од чега су двије биле јавне, а три приватне. Анализом ових садржаја, ослањајући се на податке из наведеног истраживања, може се увидјети да је врло мали број предмета са садржајем безбједности оријентисан ка заштити и спасавању. С обзиром на свеукупан број предмета са садржајем безбједности, у анализираних пет установа, видљиво је да је од 97 предмета свега пет предмета, на четири установе, посвећено систему заштите и спасавања, односно, управљању кризама, што је свега неких 6% и, у сваком случају, није довољно с обзиром на значај угрожености БиХ од разних природних и вјештачки изазваних опасности те штете које ентитети и Брчко дистрикт БиХ трпе због њих. У Републици Српској је овај проблем препознат те је трансформацијом Високе школе унутрашњих послова која је била у саставу МУП-а Републике Српске, формиран Факултет безбједносних наука као организациона јединица Универзитета у Бањој Луци. Од академске 2018/19. године, на овом факултету се изводи други циклус студија на студијском програму „Управљање безбједносним ризицима природних катастрофа”, што говори о једном озбиљнијем помаку у креирању руководећих кадрова у систему заштите и спасавања Републике Српске.

² Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, Универзитет у Сарајеву; Факултет политичких наука, Сигурносне и мировне студије, Универзитет у Сарајеву; Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, Универзитет Синергија – Бијељина; Висока школа „ЛОГОС центар” – Студијски програм: Сигурносне студије, Мостар; Факултет за криминалистику и сигурност, Свеучилиште/Универзитет „ИНТЕРЛОГОС” у Кисељаку.

Поред тога, ентитетске управе цивилне заштите и Министарство безбједности БиХ би требало да припремају и организују семинаре, курсеви, вјежбе и друге облике обучавања из области заштите и спасавања и учествују на међународним конференцијама у циљу ефикаснијег функционисања система заштите и спасавања. Поред класичне едукације на високошколским установама и ових наведених облика обуке, посебно значајно мјесто у обуци снага заштите и спасавања заузимају вјежбе. Вјежбе су облик обуке током којих се врши оспособљавање, али и провјера оспособљености појединаца, јединица и штабова за извођење практичних радњи. У том контексту, поједина истраживања показују да су тимови за хитан одговор, који су имали специфичну обуку, показали боље резултате за те специфичне сценарије (Pinheiro, Gouveia, Jesus, Santos, & Baptista, 2019). Кроз вјежбе, учесници система заштите и спасавања имају прилику за међусобну интеракцију, комуникацију и размјену идеја, искустава и знања са другим колегама. То уједно подиже њихов ниво самопоуздања и мотивације за рад (Nazli, Sipon & Radzi, 2014). Сарадња са другим институцијама и организацијама омогућава агенцијама за заштиту и спасавање да обука буде ефикасна током припрема за ванредне ситуације. Ови програми обуке треба да буду дизајнирани тако да припреме људе да помогну не само себи него и својим породицама и комшијама (Bailey, 2009). И влада и друге агенције треба да раде заједно како би се, кроз промоцију различитих програма обуке, охрабрило становништво и јавност у цјелини да учествују у програмима управљања ванредним ситуацијама (Roosli & O'Brien, 2011).

ОБУКА ЦИВИЛНЕ ЗАШТИТЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Обука цивилне заштите на нивоу Босне и Херцеговине

С обзиром на то да је систем заштите и спасавања у БиХ организован тако да су његови носиоци ентитети а да државни ниво БиХ има улогу координатора, активности из домена обуке у области заштите и спасавања имају одређене специфичности. Ради руковођења том координацијом на нивоу БиХ, у склопу Министарства безбједности БиХ, формиран је Сектор за заштиту и спасавање.

У складу са Оквирним законом о заштити и спасавању (Службени гласник БиХ, 50/08), обука снага заштите и спасавања је искључиво у надлежности ентитета. У чл. 14 Закона, Министарство безбједности „у сарадњи са ентитетским управама цивилне заштите”, а не самостално, организује, између осталог, и вјежбе међународног значаја, односно, ентитети и Брчко дистрикт БиХ су самостални по питању обуке и вјежби властитих снага заштите и спасавања.

На основу чл. 14 (дужности Министарства безбједности БиХ) став г, Оквирног закона о заштити и спасавању, у јулу 2014. године Министарство

безбједности БиХ је израдило Оквирни програм и план обучавања структура за заштиту и спасавање у БиХ, а, на основу тога, у августу исте године и Програм и план обучавања и оспособљавања државних службеника и запосленика у институцијама и органима на нивоу БиХ из области заштите и спасавања. Оквирни програм и план обучавања структура за заштиту и спасавање у БиХ није усаглашен са ставовима из РС те је, као такав, непримјенив на ентитете који су, по питању заштите и спасавања, независни од Министарства безбједности БиХ.

У току 2019. и 2020. године на нивоу БиХ развијан је Приручник за цивилне вјежбе и то уз помоћ амбасаде САД у БиХ. Сврха овог приручника је да дефинише јединствену методологију планирања и реализације вјежби, од нивоа локалне заједнице до нивоа државних институција, као и за вјежбе са различитим бројем учесника. Заснован је на америчком акту Homeland Security Exercise and Evaluation Program (Homeland Security, 2013) који представља основ за планирање вјежби заштите и спасавања у Америци и на акту Евроатлантског партнерског савјета (ЕАРС) под називом Смјернице за планирање, извођење и оцјену међународних ЕАРС вјежби (ЕАРС, 2009). Документ нису ратификовале управе цивилних заштита ентитета, а у његовој су изради учествовали представници управа ентитетских цивилних заштита, Министарства одбране БиХ, Министарства безбједности БиХ и други. Ово је документ око кога би организације које су учествовале у његовој изради требало да постигну консензус и да га исте ратификују, без прејудуирања преноса надлежности, што у сам документ може бити и унесено. Основни разлог за то је могућност лакше припреме, организације, реализације и анализе вјежби како на нивоу ентитета тако и на нивоу БиХ и током међународних вјежби, а у складу са стандардима који се примјењују у Хрватској, Србији и Црној Гори, као и у цијелој ЕУ.

Након поплава 2014. године, анализа је показала да је у БиХ потребно у континуитету даље развијати системе заштите и спасавања уз осигурање континуитета обуке и сертификације појединаца и организација за планско и координисано дјеловање у данима природних катастрофа (Суљић et al, 2015: 122). Односно, потребно је „размотрити могућност да се нормативно уреди област „обучавања људи и тимова“ да дјелују у случају ванредних ситуација, како би се осигурао масовнији одзив на тренинге и друге врсте обуке” (Суљић et al, 2015: 123). У складу са том анализом, ове активности се морају наћи у наредном периоду у приоритетима дјеловања власти на свим нивоима.

Исто тако, закључци и препоруке Регионалне конференције „Поплаве у Југоисточној Европи – научене лекције и даљи кораци” (Министарство безбједности БиХ, OSCE, RACVIAC, UNDP, 2015), а везане за поплаве 2014. године, говоре о томе да „објекти за обучавање по највишим стандардима не постоје у БиХ, а постојећи капацитети не задовољавају тражене критерије”. Ентитетским управама цивилне заштите се сугерисало да пружи додат-

ну подршку у опремању и обуци структура заштите и спасавања локалних заједница које су изложене ризику од поплава.

Извјештај са NATO EADRCC вјежбе „Босна и Херцеговина 2017” (Министарство безбједности БиХ, 2018) јасно показује који су то недостаци у обуци снага заштите и спасавања. Интерна евалуација је показала „да су структуре управљања и руковођења на свим нивоима недовољно упознате са механизмом пријема међународне помоћи” и да је обука по том сегменту неопходна на свим нивоима. Када се извршила екстерна евалуација наведене вјежбе, између осталог, закључено је да има превише теоретске обуке и да треба више вјежбе те да се посебна пажња треба посветити обуци руководиоца акција спасавања лица задужених за безбједност, локалних штабова за ванредне ситуације и лица за рад са медијима. Крајњи закључак, након ове вјежбе, јесте да овакве сложене вјежбе, на свим нижим нивоима, треба реализовати у размаку од двије године (општине једном у двије године, регије/кантони једном у четири године, а БиХ ниво једном у шест година).

Без обзира на све анализе и закључке, обука у систему заштите и спасавања је и даље врло ограничена и своди се на поједине специјалисте кроз индивидуалну и тимску обуку, док је питање сертификације и континуиране обуке носиоца система заштите и спасавања на нивоу јединица локалне самоуправе занемарено, а управо је кључ организације обуке становништва и реализације вјежби на нивоу локалне заједнице. Након оспособљавања система заштите и спасавања на локалном нивоу, једино се може говорити о системском приступу у оспособљавању за систем заштите и спасавања, а за то су, поред ентитетских управа цивилне заштите, као стручних органа, одговорне и саме јединице локалне самоуправе.

Обука цивилне заштите у Републици Српској

У складу са Законом о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама (Службени гласник Републике Српске, бр. 121/12) у Републици Српској (РС) предвиђено је да се обучавање грађана, из области заштите и спасавања на нивоу РС, реализује, дијелом у оквиру основног и средњег образовања, а дијелом кроз систем заштите и спасавања, односно, цивилну заштиту као институцију и носиоца одговора на природне и друге опасности. Према том закону, пропис о обуци у заштити и спасавању кроз систем основног и средњег образовања доноси министар надлежан за послове просвјете и културе у сарадњи са Републичком управом цивилне заштите. Један од основних докумената, на основу кога би се планирала обука снага система заштите и спасавања је Програм заштите и спасавања у Републици који доноси Влада Републике Српске, а којим се, за период од најмање пет година, дају смјернице за израду програма обучавања и оспособљавања структура заштите и спасавања. Нажалост, ове документе још нису донијеле надлежне институције. Поред тога, Наставни план и програм обуке структура цивилне заштите Републике Српске доноси се на основу Закона о заштити и спаса-

вању у ванредним ситуацијама за период од двије године, али нередовно и често касно. Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће који израђује РУЦЗ, а на основу члана 20 тачка л Закона о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама, ради се за период од двије године. У посљедњих неколико година, урађени су наставни планови и програми за периоде 2009–2010. (Службени гласник Републике Српске, бр. 15/09), 2011–2012. (Службени гласник Републике Српске, бр. 37/11), 2014–2015.³ и 2016–2019. године. Наставни план и програм за 2013. годину није урађен, а Наставни план и програм за 2014. и 2015. годину није објављен у Службеном гласнику РС, за разлику од претходних наставних планова и програма. Треба примијетити да су сви наставни планови и програми урађени и објављени, када су године, третиране тим наставним планом и програмом, већ биле календарски започете, сем када је у питању план за период 2016–2019. године, а за 2014–2015. Наставни план и програм је урађен тек у седмом мјесецу 2014. године. Ово показује да се са наставним плановима и програмима за обуку и оспособљавање у области заштите и спасавања увелико касни у Републици Српској и, самим тим, њихова реализација не може бити потпуна, право-времена и квалитетна. Осим тога, Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период 2016–2019. године је био оквирни и реализовао се према могућностима. Наставни план за наредне три године (2020–2023) није донесен у Републичкој управи цивилне заштите у току 2019. године.

Носиоци реализације стручно оперативних задатака у припреми и извођењу обуке су Републичка управа цивилне заштите, службе цивилне заштите града/општине, привредна друштва и друга правна лица. У процесу обучавања снага заштите и спасавања у РС, према чл. 22 Закона о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама, посебно мјесто имају локалне самоуправе. Трошкови обуке структура заштите и спасавања/цивилне заштите носе организатори обуке, што је кључни проблем у реализацији обуке на том нивоу. Јединице локалне самоуправе не издвајају та средства за цивилну заштиту предвиђена законом. У складу са Законом о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама „општина, односно, град у буџету планира и издваја 2% посебних средстава, од којих 50% користи за предузимање превентивних активности, а 50% за опремање и обуку структура заштите и спасавања...”. Начелник општине, односно, градоначелник доноси Годишњи план обуке и оспособљавања штаба за ванредне ситуације, јединица и тимова цивилне заштите и повјереника заштите и спасавања. Републичка управа цивилне заштите је у свом Средњорочном плану рада за период од 2020. до 2022. године (РУЦЗ, 2020) јасно истакла неколико основних проблема везаних за јединице локалне самоуправе, а то су, прије свега, непрепознавање важности едукације о заштити и спасавању у васпитно-образовним установама и

3 Аутор је добио овај наставни план и програм од припадника Подручног одјељења цивилне заштите Бања Лука.

недовољан рад јединица локалне самоуправе и других субјеката заштите и спасавања са грађанима на едукацији о темама значајним за заштиту и спасавање.

Поред тога, према Закону о ванредним ситуацијама РУЦЗ би требало да припреми и организује семинаре, курсеове, вјежбе и друге облике обучавања из области заштите и спасавања и учествује на међународним конференцијама у циљу ефикаснијег функционисања система заштите и спасавања. РУЦЗ, поред задатка да припрема, организује и обучава службу цивилне заштите у систему заштите и спасавања на нивоу РС, како је то предвиђено поменутиим законом, има обавезу и избора и учешћа у научно-истраживачким пројектима у области заштите и спасавања. Према већ поменутом годишњем извјештају о раду РУЦЗ-а за 2019. годину „развој система заштите и спасавања је у 2019. години био више симболичан због ограничених буџетских средстава”. Према подацима са сајта РУЦЗ-а, углавном се организују обука и вјежбе везане за специјалистичке јединице цивилне заштите, а након 2014. године фокус је дат на јединице за спасавање на води и под водом.

Према истом закону чл. 28, грађани имају право и дужност да се обучавају за личну, узајамну и колективну заштиту, али је дужност и припадника штабова за ванредне ситуације, јединица и тимова цивилне заштите, као и повјереника заштите и спасавања, да се обучавају и оспособљавају за извршавање задатака заштите и спасавања. Исту ту обавезу имају и команданти, начелници и чланови штабова за ванредне ситуације, команданти јединица, руководиоци служби и руковоаоци специјалним материјалним средствима.

Обука из области заштите и спасавања мора бити уведена у основно и средње образовање, како је закон и предвидио, а на нивоу структура заштите и спасавања, мора се истој приступити озбиљније. Када су у питању штабови за ванредне ситуације, њихова обука са сваком промјеном власти, након локалних демократских избора, мора се реализовати, јер се мијењају начелници општина, који су команданти штабова, као и већина особља које чини чланове штаба. Добар примјер је обука новоизабраних начелника и градоначелника коју је реализовао РУЦЗ почетком 2021. године. У овом случају остају питања у складу са анализама Форда и Шмита, а која смо раније навели везана за дуготрајност памћења обавеза без редовног кондиционарања и питање генерализације.

Као што се може видјети, законски оквир у РС постоји, али није у потпуности имплементиран већ девет година и систем обуке снага заштите и спасавања је усмјерен на специјалистичке јединице на нивоу РУЦЗ-а и то кроз разне пројекте које финансирају странци, док је обука на нивоу јединица локалне самоуправе препуштена њима самима, без квалитетне анализе, као и финансијске подршке.

Врло велики недостатак је аналитички приступ анализи обуке одржаној у РС током сваке године појединачно, а посебно када су у питању вјежбе, било да их РУЦЗ организује или њени чланови само учествују на њима. У једином, на интернету доступном извјештају РУЦЗ-а за 2019. годину, наводе се

само активности РУЦЗ-а и обука специјализованих јединица РУЦЗ-а. Нема анализе стања по општинама као ни трендова обуке у појединим општинама или регијама које покривају подручна одјељења РУЦЗ-а. Без таквих показатеља, тешко је извршити квалитетну анализу и контролу обавеза јединица локалне самоуправе по питању вјежби из области заштите и спасавања и процијенити спремност и реалне потребе система заштите и спасавања у РС.

Обука цивилне заштите у ФБиХ

У Федерацији БиХ (ФБиХ), према Закону о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа (Службени гласник ФБиХ, бр. 39/03, 22/06 и 43/10), у основном образовању би требало да је обавезно обрађивање тема о опасностима од природних и других несрећа и о начину заштите од истих. Када је у питању средња школа и високо образовање, обавезно би требало да се изучавају теме о заштити и спасавању. У складу са истим законом чл. 167, програмске садржаје и фонд часова утврђује ФУЦЗ у сарадњи са Федералним министарством образовања, науке, културе и спорта и одговарајућим органима управе кантона, надлежним за образовање. Ова активност није још реализована, али, у складу са Програмом развоја заштите и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа у ФБиХ од 2018. до 2025. године Федерална управа цивилне заштите и Федерално министарство образовања и науке, на основу мишљења органа управе кантона надлежних за образовање, утврдиће у наредном периоду програмске садржаје и фонд сати за обучавање за заштиту и спасавање у основним и средњим школама и на факултетима. Према истом плану, предвиђа се дугорочна сарадња са универзитетима у Босни и Херцеговини на теоријско-практичној едукацији и оспособљавању кадрова цивилне заштите и истраживања из других специфичних области заштите и спасавања кроз сродне наставне предмете на факултетима и другим вишим школама. Нажалост, то су идеје које нису реализоване у протеклом периоду и само се пролонгирају за следећи плански период.

Федерална министарства и други органи ФБиХ учествују у изради елабората за извођење заједничких и самосталних вјежби заштите и спасавања. У складу са Законом о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа, ФУЦЗ организује, припрема и обучава штабове, јединице и повјеренике цивилне заштите и службе за заштиту и спасавање. На нивоу кантона у ФБиХ, у складу са истим законом, чл. 28, обавезе по питању обуке имају кантоналне управе цивилне заштите (КУЦЗ). Они организују и прате реализовање обуке носиоца цивилне заштите, предлажу програме заједничких и самосталних вјежби и врше израду елабората за извођење вјежби припадника цивилне заштите, органа управе, привредних друштава и других правних лица из области заштите и спасавања. Поред тога, КУЦЗ има обавезу да организује и реализује обуку становништва за потребе система заштите и спасавања. У ФБиХ основно тежиште у обуци

снага система заштите и спасавања је на локалним заједницама. Служба цивилне заштите општине, односно, града, у ФБиХ, у складу са чланом 31 поменутог Закона о заштити и спасавању у ФБиХ, требало би да организује, изводи и прати реализацију обуке грађана на провођењу мјера личне и узајамне заштите. У складу са законом, и привредна друштва имају обавезу оспособљавања својих снага за заштиту и спасавање, а факултети и друге високошколске установе и правна лица која се баве научно-истраживачким радом, дужни су обавјештавати ФУЦЗ и КУЦЗ о научним сазнањима и давати им податке и обавјештења о својим истраживањима, која су значајна за заштиту и спасавање. ФУЦЗ обучава и службенике федералних министарстава и других органа федералне управе у оквиру њиховог дјелокруга рада за личну и узајамну заштиту.

У ФБиХ постоји Федерални центар за обуку за заштиту и спасавање који је у саставу ФУЦЗ-а. Законом о заштити и спасавању у ФБиХ предвиђено је да кантони могу организовати своје центре за обуку. Федерални центар за обуку, поред специјалистичких курсева и обуке, обавља и следеће послове:

- припрема и издаје публикације и стручну литературу,
- обавља обуку за потребе правних лица, невладиних организација и других организација значајних за заштиту и спасавање,
- штампа прописе и публикације за обуку,
- проводи Програм свјесности о опасности од мина и обавља друге послове у вези са обуком,
- испитује заштитну и спасилачку опрему (Службени гласник ФБиХ, бр. 39/03, 22/06 и 43/10).

Кантони осигуравају финансијска средства за обучавање и оспособљавање и вјежбе структура заштите и спасавања значајних за кантон, као и предаваче за извођење обуке за структуре заштите и спасавања јединица локалне самоуправе са свог подручја, из буџета и на основу чл. 183 Закона о заштити и спасавању. Општине, односно, градови осигуравају финансијска средства за обучавање и вјежбе својих структура заштите и спасавања из свог буџета. Удружења и друге невладине организације, организоване као службе заштите и спасавања свих нивоа власти, планирају трошкове извођења основног оспособљавања за своје јединице и службе, а средства за уводно и допунско обучавање и оспособљавање осигуравају Федерална управа и кантоналне управе и службе цивилне заштите, према нивоима организовања одговарајућих служби заштите и спасавања, на основу посебних уговора о учествовању ових структура у заштити од природних и других несрећа. Како се може видјети, ово питање финансирања обуке је законски регулисано, али је питање практичне примјене много комплексније.

Програм развоја заштите и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа у ФБиХ од 2018. до 2025. године (ФУЦЗ, 2018) даје три стратешка циља од којих је један „развој капацитета за управљање ризицима од катастрофа“ који води ка унапређењу обуке те се, поред

осталог, планира да Федерална управа цивилне заштите пропише програме уводног, основног и допунског оспособљавања свих припадника у заштити и спасавању, према специјалностима. Планира се прописивање уводног и допунског оспособљавања служби и других оперативних састава, невладиних организација, привредних друштава, удружења и других организација које, по уговору с надлежним органима, оснивају организације значајне за заштиту и спасавање.

У складу са Законом о заштити и спасавању ФБиХ, за обуку структура система заштите и спасавања, израђују се наставни планови и програми. Програми и планови обуке и оспособљавања за заштиту и спасавање припремају се и у складу са одговарајућом методологијом за израду образовних програма Федералног министарства образовања и науке, а уважавајући најновије трендове у образовању одраслих. Досадашња пракса коју треба планирати и у наредном периоду у Федерацији БиХ, уважавала је тренутне процјене и, на основу њих, организована је:

- обука инструктора за обуку у заштити и спасавању, заштити од пожара и ватрогаству, с циљем јачања кадровске базе за обуку у кантонима и јединицама локалне самоуправе;
- обука Федералног и кантоналних штабова цивилне заштите за квалитетну процјену стања и управљање акцијама заштите и спасавања и акцијама гашења пожара;
- обука носилаца најодговорнијих функција у кантонима и јединицама локалне самоуправе за потпуније разумијевање и провођење закона;
- појединачно или заједничко учествовање представника Федералне и кантоналних управа цивилне заштите на курсевима и семинарима у организацији домаћих и међународних владиних и невладиних организација (UNDP, UNDP, DPPI, CMEP SEE, NATO и други) (ФУЦЗ, 2018).

У складу са наведеним програмом, „тренутно стање у области планирања и извођења већине облика обучавања и оспособљавања је по *ad hoc* систему, односно, према тренутним процјенама и потребама за обучавањем и оспособљавањем само неких од структура цивилне заштите која се одвија у организацији Федералне управе цивилне заштите, Министарства сигурности БиХ или упућивање појединих представника на обуку и стручно усавршавање, које, по одређеним питањима, организују домаће или иностране владине и невладине организације”. То показује да су законске одредбе јасно уређене, али да је реализација обуке далеко од системског приступа, а посебно када се ради о обуци снага заштите и спасавања на нивоу јединица локалне самоуправе.

ЗАКЉУЧАК

Из свега наведеног се може закључити да се, и поред постојећих законских рјешења и обавеза, обука снага заштите и спасавања у БиХ не реализује плански и системски. Из ове кратке анализе се може извести неколико врло опширних али значајних закључака који ће потврдити тезу са почетка, а која јасно истиче да је обученост снага заштите и спасавања у БиХ недовољна и да је потребан озбиљан и системски приступ овом проблему.

Као прво, образовање и обука кључних кадрова мора постати обавезна и мора се отпочети са сертификацијом људи који раде на пословима цивилне заштите у јединицама локалне самоуправе, ако се квалитет цивилне заштите жели дићи на потребан ниво, јер кључ система су управо јединице локалне самоуправе и њихове снаге и средства.

Увођење предмета „заштита и спасавање у ванредним ситуацијама” у систем основног и средњег образовања или појединих тема из те области у већ постојеће садржаје постојећих предмета, омогућило би стварање једне добре базе младих нараштаја који би били спремни и способни да, уз одређену допунску едукацију након школе, брзо постану носиоци система заштите и спасавања у срединама у којима живе.

Један од битних недостатака комплетног система обуке, у оквиру снага заштите и спасавања, представља недостатак квалитетне анализе како планова и програма тако и вјежби. Вјежбе које организују и проводе ентитетске цивилне заштите и Брчко дистрикт БиХ се не анализирају на квалитетан начин, и тек је анализа одговора на поплаве 2014. године, као и анализа међународне вјежбе у Тузли 2017. године дала праву слику и праве препоруке везане за систем заштите и спасавања у БиХ. Анализа мора постати саставни дио свих планова и вјежби, а приступ тој анализи мора бити непристрасан и искључиво професионалан.

Програмирању и планирању обуке на свим нивоима у БиХ мора се приступити професионално и системски. Ово је систем који тек мора да се гради у складу са модерним свјетским стандардима. Велики је посао пред свима нама који се бавимо овом облашћу, у настојању да снаге заштите и спасавања у БиХ, а посебно на нивоу јединица локалне самоуправе, доведемо у стање које ће омогућити квалитетан, правовремен и потпун одговор на природне и друге опасности које свакодневно пријете.

ЛИТЕРАТУРА

Bailey, J. O. (2009). *Integrating a Leadership and Team Building Module in Community Emergency Response Team Training*. Преузето 23. 2. 2021. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.454.9967&rep=rep1&type=pdf>

- Богићевић, Б. (2004). *Менаџмент људских ресурса*. Београд: Центар за издавачке дјелатности Економског факултета.
- Crunch, C. (2020). *Human Cost of Disasters (2000-2019)*. No 61. Преузето 23. 2. 2021. <https://cred.be/sites/default/files/CredCrunch61-Humancost.pdf>
- EAPC (2009). *Смјернице за планирање, извођење и оцјену међународних ЕАРС вјежби. (SCEPC)N(2009)0032-REV1*. Преузето 1. 3. 2021. <http://www.msb.gov.ba/PDF/docEN30102015.pdf>
- Ford, K. & Schmidt, A. (2000), Emergency response training: strategies for enhancing real/world performance. *Journal of Hazard Materials*, 75(2–3), 195–215. doi: 10.1016/S0304-3894(00)00180-1.
- ФУЦЗ (2018). *Пројам развоја заштитне и спасавања људи и материјалних добара од природних и друшних несрећа у Федерацији Босне и Херцеговине од 2018. до 2025. године*. Преузето 22. 2. 2021. http://parlamentfbih.gov.ba/dokumentarstvo/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2018/PROGRAM%20RAZVOJA%20spasavanje%20ljudi%202018-2025%20-%20bos.pdf
- Homeland Security (2013). *Homeland Security Exercise and Evaluation Program (HSEEP)*. Преузето 17. 1. 2021. http://ready.cuyahogacounty.us/pdf_ready/en-US/HSEEP.pdf
- InterWorks (1998). *Model for a National Disaster Management Structure Preparedness Plan, and Supporting Legislation*. Преузето 1. 3. 2021. https://www.preventionweb.net/files/5142_US01MH840-Ft.pdf
- Јаковљевић, В. (2006). *Систем цивилне одбране*. Београд: ФЦО.
- Јаковљевић, В. (2011). *Цивилна заштита у Републици Србији*. Београд: Факултет безбедности.
- Колар, З., Мијатобић, Д., Мрмак, И., Огњановић, М. и Тацковић, Б. (1967). *Основи војне андрологије*. Београд: ВИЗ.
- Кржалић, А. (2013). *Анализа засигурованости насипних садржаја из подручја безбедности у судијским пројектима безбедности у БиХ*. Сарајево: Центар за сигурносне студије.
- Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период од 2009. до 2010. *Службени гласник Републике Српске*, бр. 15/09.
- Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период од 2011. до 2012. *Службени гласник Републике Српске*, бр. 37/11.
- Министарство безбједности БиХ (2018). *NATO EADRCC иверенска вјежба – ојклањање посљедица катастрофе, Босна и Херцеговина 2017 – Идентификоване лекције*. Преузето 22. 2. 2021. <http://msb.gov.ba/PDF/061220183.pdf>
- Министарство безбједности БиХ, OSCE, RACVIAC, UNDP. (2015). *Закључци и препоруке Регионалне конференције Поплаве у Југоисточној Европи – научене*

- лекције и даљи кораци. Преузето 16. 2. 2021. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/9/156271.pdf>
- Nazli, N., Sipon, S. & Radzi, H. S. (2014). Analysis of Training Needs in Disaster Preparedness. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 140, 576–580.
- Оквирни закон о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних или других несрећа у Босни и Херцеговини, *Службени тласник БиХ*, бр. 50/08.
- Pinheiro, A. S., Gouveia, R., Jesus, Â., Santos, J., & Baptista, S. J. (2019). The importance of emergency response training: A case study. In Arezes, P. M., Baptista, S. J., Barroso, M. P., Carneiro, P., Cordeiro, P., Costa, N., Melo, R. B., Miguel, A., & Perestrelo, G. *Occupational and Environmental Safety and Health* (pp. 757–764). New York: Springer.
- Пржуљ, Ж. (2006). *Основе менаџмента људских ресурса*. Бања Лука: Факултет за пословни инжењеринг и менаџмент.
- Roosli, R. & O'Brien, G. (2011). Social learning in managing disasters in Malaysia. *Disaster Prevention and Management*, 20(4), 386–397. <https://doi.org/10.1108/09653561111161716>
- РУЦЗ (2020). *Прилој 1, Средњорочној плана рада Републичке управе цивилне заштите Републике Српске за период од 2020. до 2022. године*. Преузето 3. 3. 2021. <https://ruczrs.org/wp-content/uploads/2020/07/Srednjorocni-plan-rada-RUCZ-2020-2022.pdf>
- Самоловчев, Б. и Мурадбеговић, Х. (1979). *Општа андрагогија*. Сарајево: Веселин Маслеша.
- Симеуновић В. (2000). *Образовање у рашу*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске.
- Суљић, Л., Булић, М., Телић, Д. и Ћилимковић, А. (2015). *Појаве у БиХ – Елементарне непогоде и/или инсистуционална ефикасност*. Тузла: Центар цивилних иницијатива.
- Теодосић, Р., Прокић, Б., Ничковић, Р. и Новаковић, М. (1965). *Педагогика*. Сарајево: Завод за издавање уџбеника.
- UNDP (2018). *Процена капацитета за одговор на катастрофе и мања њих за Босну и Херцеговину*. Преузето 21. 2. 2021. https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/energija-i-okolis/procjena-kapaciteta-za-odgovoru-na-katastrofe-i-mapa-puta-za-bih.html
- Закон о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа. *Службене новине ФБиХ*, бр. 39/03, 22/06 и 43/10.
- Закон о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама. *Службени тласник Републике Српске*, бр. 121/12.

REGULATIONS AND DEFICIENCIES REGARDING THE TRAINING OF THE PROTECTION AND RESCUE UNITS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Review Article

DOI: 10.5937/zurbezkrim2102047J	COBISS.RS-ID 135112193	UDK 355.58(094.5):551.515.9(497.6)
---------------------------------	------------------------	------------------------------------

Dragiša Jurišić¹

Security Research Center, Banja Luka

Abstract: The fact that the population, both in Bosnia and Herzegovina (BiH) and across the world, has been growingly affected by natural and other hazards indicates the need to develop a protection and rescue system. Although the existing system is legally defined and regulated, its actual functionality in the field, especially the training process, is questionable. This paper seeks to demonstrate the shortcomings of training within the protection and rescue system in BiH by analyzing legal solutions and other acts which should regulate training in the protection and rescue system at all levels. The analysis demonstrated that training is not implemented to a sufficient extent and a number of problems regarding the implementation of training, especially at the level of local governments which operate as first responders in the event of natural and other hazards.

Keywords: protection, rescue, training, education, field exercise

INTRODUCTION

According to the World Disaster Report, in the period 2000-2019, there were 7.348 recorded disaster events were reported during, of which over 40% were related to floods. According to the report, the number of people killed by disasters amounted to 1.23 million, while over 4 billion people were affected by these disaster events, resulting in approximately US\$3 trillion economic losses (Crunch, 2020). The report shows that natural hazards pose a considerable challenge to all countries throughout the world, and, on average, every other person on the planet was affected by a disaster during the studied twenty years.

These conditions show that the threat posed by natural or other hazards is constant, therefore the process of training and education ought to be constant as well, which ensures complete and accurate performance of tasks. Civil protection, as the bearer of the protection and rescue system and a responder to

¹ Corresponding author: dr. Dragiša Jurišić, Vice President, Security Research Center in Banja Luka, bicbl@yahoo.com.

emergency situations, must be enabled to efficiently train the population, as well as respective services, units and staffs in order to function efficiently and perform its functional tasks.

Regarding training, the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction proposes that civil servants' knowledge be improved at all levels, be it civil society, community or volunteers, including the private sector, through the exchange of experience, lessons learned, good practice and training and education about disaster risk reduction, by implementing the application of existing training and education mechanisms. It is also necessary to promote the application of knowledge of disaster risk, including disaster prevention, mitigation, preparedness, response, recovery and rehabilitation, in formal and non-formal education, as well as in civic education at all levels.

An analysis of BiH's capacity to respond to emergency situations (UNDP, 2018), which was conducted by the UNDP Office in BiH, clearly indicates that capacity building and action strategies must include tailor-made technical and tactical training and a simulation exercise program, and called for the establishment of training centers for the protection and rescue forces

This paper aims to highlight that civil protection members in BiH are not properly qualified to respond to emergency situations and emphasize the need for a more serious and systematic approach to this issue.

In order to achieve the aim, an analysis of the literature dealing with the issue of protection and rescue forces training was performed, including an analysis of the training curriculum for protection and rescue forces, both at the level of BiH (Ministry of Security, Protection and Rescue Sector) and the entity level (Federal Administration of Civil Protection – FACP and Republic Administration of Civil Protection – RACP). Other documents related to the analysis of the field training exercises implemented so far at the level of BiH, as well as certain programs for the development of civil protection were also analyzed. The initial basis for these analyzes is a regulation related to protection and rescue at the level of BiH and the entity level.

In accordance with the objective and methods, this paper is divided into four sections: the introduction section, followed by an overview of the basic protection and rescue training and a presentation of previous research on protection and rescue training in the world. The third section describes the analysis of the training system in BiH at the level of BiH and at the entity and local self-government unit levels, followed by the conclusion section.

EDUCATION AND TRAINING WITHIN THE PROTECTION AND RESCUE SYSTEM

Education is a process of planned and organized influence on people, which encompasses the process of adopting scientific knowledge and forming

scientific views of the world, developing interest and desire for self-education, and mental abilities (Teodosić et al, 1965: 16-17). In other words, education is a process of acquiring knowledge, skills and habits, and, based on this, developing understandings, beliefs, attitudes and practical procedures, as well as certain personality traits (Kolar et al, 1967: 18). Additionally, education and training are a key activity in human resource management (Pržulj, 2006: 21). Education enables both an individual and her/his community to change and improvement their lives. Educational needs occupy a significant place in the system of human and social needs, while education and knowledge are key future resources which will determine the nature of human relations – primarily because educational needs cannot be developed through the development process and neither can the development process be developed through the learning process. Since learning activity is undertaken throughout life, education never ends (Simeunović, 2000: 8-15). The learning process is important for emergency response agencies because it leads to individual and team expertise development (Ford & Schmidt, 2000: 195-215). Emergency management training builds the abilities of response units and volunteers in order to improve preparedness and response time at all levels before and after a particular adverse event (Nazli, Sipon, & Radzi, 2014). Information sharing at all levels of society through seminars, workshops, symposia, or training, can enhance community awareness and engagement in prevention programs and emergency response preparedness programs (InterWorks, 1998).

In accordance with the above, educational needs may be an individual's needs and the needs of social institutions and other organizations (Samolovčev & Muradbegović, 1979: 251). In this context, the education of civil protection members and other entities of the protection and rescue system should be implemented. Knowledge is a key factor that distinguishes between successful and unsuccessful, for example, companies (Bogićević, 2004: 154) or emergency response services. It is considered that education in the area of protection and rescue "should fully become part of general education and part of the protective culture of citizens" (Jakovljević, 2006: 109). Training and education within the protection and rescue system is primarily aimed at enabling the population, units and emergency response offices to optimally implement protection and rescue measures, and handle technical means, including training and preparation, in the psychological sense, for the elimination of the consequences under difficult conditions. Ford and Schmidt point out three challenges posed by emergency response training of the protection and rescue units that should be borne in mind when implementing it. The first challenge is a need to remember the provisions of emergency plans and procedures over long periods of time until an emergency situation occurs. The second challenge lies in generalization from the specific conditions under which training occurs to the potentially different conditions of an actual emergency situation. Finally, the third challenge is a need to develop effective training mechanisms for teamwork under conditions that limit retention and generalization (Ford & Schmidt, 2000: 195-215).

All this poses a major challenge to the training of protection and rescue units in BiH.

Generally, education and training in the protection and rescue system can be divided into several ways. For example, in terms of training, we can discuss training courses at the level of local self-government units, training provided in civil-protection training centers and education in educational institutions. In terms of trainees (citizens, general-purpose or specialized units of civil protection), we can discuss individual, team, collective, specialist or institutional training. Given that citizens aged 18-60 are obligated to participate in the protection and rescue system, we can also discuss education and training of young people (under 25) and education and training of adults. For example, Jakovljević emphasizes basic education acquired (through educational institutions) and improvement (seminars, courses, exercises, etc.) (Jakovljević, 2011: 263). This way of training is especially pronounced among managers in the area of protection and rescue.

Regarding BiH and the training of managers, the Center for Security Studies in Sarajevo conducted a study entitled *Analysis of the representation of security content knowledge in the study field of security in BiH* in 2013 (Kržalić, 2013). Study programs in five higher education institutions (two public and three private) in BiH, which offer a study program "Security"² were analyzed. By analyzing the content knowledge, relying on the data in the mentioned research, it can be seen that a very small number of courses in the area of security are oriented toward protection and rescue. Considering the total number of courses in security, in the five institutions studied, only five (or about 6%) out of 97 courses, at four institutions, are dedicated to protection and rescue, that is, crisis management, which is not enough, given that BiH is threatened by various natural and man-made disasters, including the damage suffered by the two entities and the Brčko District of BiH as a result of these disasters. This problem was recognized in Republika Srpska, and the College of Internal Affairs, which operated within the Republika Srpska Ministry of the Interior, was transformed into the Faculty of Security Studies as an organizational unit of the University of Banja Luka. As of the 2018/19 academic year, master's study program "Natural Disaster Security Risk Management" is offered by the Faculty, which represents a significant shift toward creating managers in the protection and rescue system of Republika Srpska.

Additionally, the entity civil protection administrations and the BiH Ministry of Security should prepare and organize seminars, courses, field exercises and other forms of training in the area of protection and rescue and participate in international conferences for the purpose of a more efficient protection and

² Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies, University of Sarajevo; Faculty of Political Science, Security and Peace Studies, University of Sarajevo; Faculty of Security and Protection, Banja Luka, University of Sinergija - Bijeljina; LOGOS Center Community School – Study program: Security Studies, Mostar; Faculty of Criminology and Security, University "INTERLOGOS" in Kiseljak.

rescue system. In addition to education at higher education institutions and the mentioned forms of training, field exercise is of great importance for the protection and rescue units training. Field exercise is a form of training during which individuals, units and teams for carrying out practical activities are empowered and their skills tested. In this context, previous research shows that emergency response teams with specific training, showed better results for these specific scenarios (Pinheiro, Gouveia, Jesus, Santos, & Baptista, 2019). Through exercises, participants in the protection and rescue system have an opportunity to interact, communicate and exchange ideas, experience or knowledge with other colleagues. This also raises their level of self-confidence and motivation to work (Nazli, Sipon, & Radzi, 2014). Cooperation with other institutions and organizations enables protection and rescue agencies to make training effective during emergency preparations. These training programs should be designed to prepare people to help not only themselves, but also their families and neighbors (Bailey, 2009). Both government and other agencies need to work together to encourage the general public to participate in the disaster management programs through series of various training program promotions (Roosli & O'Brien, 2011).

CIVIL PROTECTION TRAINING PROGRAM IN BiH

Civil protection training program at the level of BiH

Protection and rescue in BiH carried out by the two entities, while the state level, BiH plays a coordinating role – activities in the domain of protection and rescue training have certain specifics. In order to manage this coordination at the level of BiH, the Sector for Protection and Rescue was formed within the BiH Ministry of Security.

In accordance with the Framework Law on Protection and Rescue (Official Gazette of BiH, 50/08), the training of protection and rescue units falls within the competence of the two entities. Under Article 14 of the same Law, the Ministry of Security “in cooperation with the entity civil protection administrations”, and not independently, organizes, among other things, field exercises of international importance, in other words, the entities and the Brcko District of BiH are independent regarding exercises for and the training of their own protection and rescue units.

Based on Article 14 (duties of the BiH Ministry of Security), paragraph (g), of the Framework Law on Protection and Rescue, in July 2014 the BiH Ministry of Security developed the Framework education plan and program in the field of protection and rescue in BiH and, based on that, the Program and the plan of education and training of civil servants and employees of the institutions and bodies at the level of Bosnia and Herzegovina in the field of protection and rescue was developed in August of the same year. The Framework education

plan and program in the field of protection and rescue in BiH is not in line with the positions coming from RS and as such is not applicable to the two entities which are independent of the BiH Ministry of Security in terms of protection and rescue.

In 2019 and 2020, "Manual on Civil Exercise" was developed at the level of BiH with the help of the US Embassy in BiH. The purpose of this manual is to define a unique methodology for planning and implementing exercises, starting the level of the local community to the level of government institutions, including exercises with a different number of participants. It is based on the American Homeland Security Exercise and Evaluation Program (Homeland Security, 2013), which is the basis for planning protection and rescue exercises in the United States, and on the act of the Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC) "Guidelines for Planning, Conduct and Assessment of International EAPC Exercises" (EAPC, 2009). The document has not been ratified by the entity civil protection administrations, representatives of the entity civil protection administrations, the BiH Ministry of Defense, or the BiH Ministry of Security. The organizations that have participated in the drafting of this document should reach a consensus and ratify it, without prejudging the transfer of competencies, which can be included in the document itself. The main reason for this is the possibility of easier preparation, organization, implementation and assessment of exercises both at the entity level and at the level of BiH during international exercises, but in accordance with the standards applied in Croatia, Serbia, Montenegro, and the EU.

Following the 2014 floods, the analysis showed the need to further develop the protection and rescue systems in BiH while ensuring the continuity of training and certification of individuals and organizations for planned and coordinated action during natural disasters (Suljić, et al, 2015: 122). In other words, to "consider the possibility of normatively regulating the "emergency response training courses for individuals and teams" to ensure high enrolment in training courses" (Suljić, et al, 2015: 123). In accordance with this analysis, these activities must be included in governments' priorities at all levels in the upcoming period.

Also, the conclusions and recommendations of the regional conference Floods in Southeast Europe – Lessons Learned and Next Steps (BiH Ministry of Security, OSCE, RACVIAC, UNDP, 2015), pertaining to the 2014 floods, indicate that "training facilities under the highest standards do not exist in BiH, and the existing capacities do not meet the required criteria." The entity civil protection administrations were suggested to provide additional support in equipping and training protection and rescue structures of local communities at risk of floods.

The report on the NATO EADRCC field exercise "Bosnia and Herzegovina 2017" (Ministry of Security of BiH, 2018) clearly shows the shortcomings in the training of protection and rescue units. The internal evaluation demonstrated that "the management and management structures at all levels are not suffi-

ciently familiar with the mechanism of receiving international assistance and that training of this type is necessary at all levels. The external evaluation of the exercise indicated that theoretical training is overwhelming, and therefore more practical exercise is needed, special attention should be paid to the training of rescue managers, security officers, local emergency headquarters and media. The Report concluded that such complex exercises, at all lower levels, should be implemented every two years (at the level of municipalities once in two years, regions/cantons once in four years, and at the state level once in six years).

Regardless of all analyzes and conclusions, training in the protection and rescue system is still very limited and reduced to individual specialists through individual and team training, while the issue of certification and continuous training of the protection and rescue system holders at the local government level is neglected, which is the key to organizing the training of citizens and the implementation of exercises at the local community level. Only after the protection and rescue units have been trained and empowered at the local level may a systematic approach to training of the protection and rescue system be discussed, and the local self-government units, in addition to the entity civil protection administrations as professional bodies, bear the responsibility for this.

Civil protection training in Republika Srpska

Pursuant to the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations (Official Gazette of Republika Srpska, No. 121/12) in Republika Srpska (RS), it is envisaged that the training of citizens in the field of protection and rescue at the RS level is implemented, partly in primary and secondary education, and partly through the protection and rescue system, that is, civil protection as an institution and a responder to natural and other disasters. According to that Law, the regulation on protection and rescue training through the system of primary and secondary education is issued by the Minister in charge of education and culture in cooperation with the Republican Civil Protection Administration (RCPA). The Protection and Rescue Training Program in Republika Srpska, a basic document based on which the training of the protection and rescue units would be planned, which is adopted by the RS Government, provides guidelines for the development of education and training programs for a period of five years. Unfortunately, these documents have not yet been adopted by the competent institutions. Additionally, the basis for the adoption of the RS Curriculum for Civil Protection Structures is contained in the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations, which is enacted for a two-year period but that is often not the case. "Curriculum-based protection and rescue education program from impact of natural disasters and other accidents" developed by the RCPA, and based on Article 20, item (1) of the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations, is developed for a two-year period. Over the

last few years, the curricula for the periods 2009-2010 (Official Gazette of Republika Srpska, No. 15/09), 2011-2012 (Official Gazette of Republika Srpska, No. 37/11), 2014-2015 and 2016-2019 have been developed. The curriculum for 2013 has not been designed yet, while the curriculum for 2014 and 2015 has not been published in the Official Gazette of Republika Srpska, unlike the previous curricula. As it may be seen, these curricula were developed and published after a calendar year had already started, except for the period 2016-2019, while for the period 2014-2015 the curriculum was developed in the seventh month of 2014. This shows that the curriculum for protection and rescue training and education has been significantly delayed in Republika Srpska, and therefore its implementation cannot be complete, timely and of high quality. Additionally, the curriculum for protection and rescue training and education against natural disasters and other accidents for the period 2016-2019 was not definite and was implemented when possible. The curriculum for the next three years (2020-2023) was not adopted by the RCPA competent authorities in 2019.

RCPA, city/municipality civil protection services, companies and other legal entities bear the responsibility for the implementation of professional and operational tasks in the preparation and conduct of training. Under Article 22 of the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations, local governments play a significant role in training the protection and rescue units in RS. The organizers of training courses bear the expense of training the protection and rescue/civil protection units, which is a key issue in the implementation of training at this level. Local self-government units do not allocate these funds for civil protection envisaged by the law. In accordance with the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations, "The municipality, ie the city in the budget plans and allocates 2% of special funds, of which 50% is used for undertaking preventive activities, and 50% for equipping and training protection and rescue structures...." The mayor adopts an annual training and exercise plan to prepare the emergency headquarters, units and teams of civil protection, and the commissioner for protection and rescue for their role in an emergency. In its Medium-Term Work Plan for the period 2020-2022 (RUCZ, 2020), RCPA clearly pointed out several major problems related to local self-government units; for example, they do not recognizing the importance of protection and rescue education courses in education institutions and local self-government units and other entities insufficiently educate citizens on the subjects important for protection and rescue.

Additionally, under the Law on Emergency Situations, RCPA should prepare and organize seminars, courses or exercises on protection and rescue and participate in international conferences so that the protection and rescue system may function more efficiently. In addition to the duties under the said Law to prepare, organize and train civil protection services within the protection and rescue system in RS, RCPA is obligated to select and participate in scientific research projects pertaining to protection and rescue. According to the mentioned Annual Report on the Work of the RCPA for 2019, "the development

of the protection and rescue system in 2019 was insignificant due to the limited budget funds.” According to the RCPA’s website, training and exercises related to specialized civil protection units are mainly organized, but after 2014 the focus has been on water and underwater rescue units.

Under Article 28 of the same Law, citizens have the right and the obligation to be trained for personal, mutual and collective protection, including members of emergency headquarters, units, civil protection teams, and protection and rescue commissioners who also have a duty to be trained and equipped for protection and rescue operations. Commanders, chiefs and members of emergency headquarters, unit commanders, heads of services, and special material resources managers have the same obligation.

Training on protection and rescue must be introduced in primary and secondary education, as envisaged by the Law, while at the levels of protection and rescue structures, it must be approached more seriously. Regarding Emergency Headquarters, their training with each change of government, after the local democratic elections, must be implemented, because the mayors change, who are the commanders of the headquarters, including most of the emergency response headquarters employees. A good example is the training of newly elected mayors and municipal presidents, which was carried out by the RCPA in early 2021. In this case, the issues remain in line with the analyzes conducted by Ford and Schmidt, which had been previously mentioned, related to remembering the provisions of emergency plans and procedures over long periods of time without regular conditioning and the issue of generalization.

As it may be seen, the Legal Framework exists in Republika Srpska, which has not been fully implemented for nine years and the training the protection and rescue units is aimed at specialized units at the RCPA level through various projects funded foreign sources, while local self-government units are responsible training courses, without a quality analysis or financial support.

A significant shortcoming is the analytical approach to the analysis of training carried out in Republika Srpska each year, especially regarding exercises, whether they are organized by the RCPA or its members only participate in them. The only online RCPA’s report for 2019 mentions only the activities of the RCPA and training of its specialized units. There is no analysis of the situation by municipalities or training trends in individual municipalities or regions covered by the RCPA regional departments. Without such indicators, it is difficult to perform a good analysis and control of the obligations of local self-government units regarding protection and rescue exercises or to assess the preparedness and real needs of the protection and rescue system in Republika Srpska.

Civil protection training in FBiH

Pursuant to the Law on Protection and Rescue of People and Property in the Event of Natural and Other Disasters (Official Gazette of FBiH, Nos. 39/03, 22/06 and 43/10), topics dealing with natural and man-made hazards and protection against them should be compulsory in primary education in the Federation of BiH (FBiH). Regarding high schools and higher education, the topics of protection and rescue should definitely be addressed. Under Article 167 of this Law, program contents and the number of teaching hours are determined by the FCPA in cooperation with the Federal Ministry of Education, Science, Culture and Sports, and the relevant cantonal administration bodies responsible for education. This activity has not been implemented yet, but in accordance with the Program of the Development of Protection and Rescue System in FBiH for the period 2018-2025, the Federal Civil Protection Administration and the Federal Ministry of Education and Science, based on the opinion of the cantonal authorities responsible for education, will determine program contents and the number of teaching hours required for protection and rescue training in primary and secondary schools and universities in the upcoming period. The same plan envisages a long-term cooperation with universities in Bosnia and Herzegovina regarding theoretical and practical education and training of civil protection personnel, including research in other specific areas of protection and rescue through related subjects at colleges. Unfortunately, these are ideas were not put into practice in the previous period, which means their implementation is prolonged and can be carried out in the next planning period.

Federal ministries and other FBiH bodies participate in the preparation of an elaborate plan for conducting joint and independent protection and rescue exercises. In accordance with the Law on Protection and Rescue of People and Property from Natural and Other Disasters, FUCZ organizes, prepares and trains staffs, units and commissioners of civil protection, and protection and rescue services. At the level of FBiH cantons, under Article 28 of the same Law, the Cantonal Civil Protection Administration (CCPA) is responsible for training. They organize and monitor the implementation of training of the civil protection units, propose programs of joint and independent exercises and prepare an elaborate plan for exercises carried out by civil protection personnel, administrative bodies, companies, and other protection and rescue organisations. Additionally, the CCPA has an obligation to organize and implement the training of citizens for the needs of the protection and rescue system. In the FBiH, the protection and rescue units training program places a strong focus on local communities. Under Article 31 of the Law on Protection and Rescue in FBiH, municipality/city civil protection services in FBiH should organize, perform and monitor the implementation of the training of citizens regarding the implementation of personal and mutual protection measures. In accordance with the Law, companies also have an obligation to train their protection and rescue units, while colleges and other higher education institutions, and the legal entities engaged in scientific research are obligated to inform the FCPA

and CCPA on scientific findings and provide them with data and information on their research, which is important for protection and rescue. The FCPA also trains the officials of federal ministries and other federal administration bodies within their scope of work.

In the FBiH, there is a Federal Protection and Rescue Training Center, which is part of the FUCZ. The FBiH Law on Protection and Rescue provides that cantons can establish their own training centers. In addition to specialist training courses, the Federal Training Center are responsible for the following tasks:

- preparing and publishing professional literature,
- conducting training for the needs of legal entities, non-governmental organizations and other organizations of importance for protection and rescue,
- printing regulations and publications pertaining to training,
- implementing the Mine Awareness Program and performs other training-related tasks,
- inspecting protective and rescue equipment (Official Gazette of FBiH, No. 39/03, 22/06 and 43/10).

Under Article 183 of the Law on Protection and Rescue, the canton uses its own funds to finance training and empowerment and exercises of the protection and rescue structures important for the canton, including lecturers to conduct training for local self-government protection and rescue units. Municipalities, that is, cities use their own funds to finance the training and exercises of their protection and rescue structures. Associations and other non-governmental organizations, which are organized as protection and rescue services, at all levels of government, plan expenditures pertaining to the basic training of their units and services, while funds to finance introductory and additional training are provided by the Federal and cantonal administrations and civil protection services according to relevant protection and rescue services, based on special agreements on the participation of these structures in protection against natural and other disasters. As it can be seen, the issue of financing training is regulated by the law, but the issue of practical application is much more complex.

The program for the development of protection and rescue of people and property in the event of natural and other disasters in FBiH 2018-2025 (FUCZ, 2018) provides three strategic goals, one of which is the “Development of disaster risk management capacity”, which leads to improved training and, among other things, it is planned that the Federal Administration of Civil Protection prescribes introductory, basic and additional training programs for all members in the protection and rescue, according to specialties. It is planned to prescribe introductory and additional training program for services and other operational formations, non-governmental organizations, companies, associations and oth-

er organizations, which, by agreement with the competent authorities, establish organizations important for the protection and rescue.

In accordance with the Law on Protection and Rescue of the FBiH, the curriculum for the training of the personnel in the protection and rescue system is being developed. Training and rescue programs and plans for protection and rescue are prepared in accordance with the appropriate Methodology for the development of educational programs of the Federal Ministry of Education and Science, while taking into account the latest trends in adult education. The current practice, which should be planned in the Federation of BiH in the coming period, has taken into account the current assessments and based on them the following trainings were organized:

- training intended for protection and rescue instructors, fire protection and firefighting instructors, with the aim of strengthening the personnel who train cantons and local self-government units;
- training intended for the Federal and cantonal civil protection personnel in headquarters for the quality assessment of the situation and management of protection and rescue actions and fire extinguishing actions;
- training intended for individuals who hold most responsible positions in cantons and local self-government units for a fuller understanding and implementation of the law;
- individual or joint participation of representatives of the Federal and cantonal civil protection administrations in courses and seminars organized by domestic and international governmental and non-governmental organizations (UNDP, UNDP, DPPI, CMEP SEE, NATO and so on) (FUCZ, 2018).

In accordance with the mentioned Program, the “current situation in the area of planning and conducting most forms of training is according to the ad hoc system, that is, according to current assessments and needs for training and qualification of only some of the civil protection structures organized by the Federal Civil Protection Administration, the Ministry of Security of BiH or sending certain representatives to training and professional development, which is organized by domestic or foreign governmental and non-governmental organizations on certain issues.” This shows that legal provisions are clearly regulated; however, the implementation of training is far from a systemic approach, especially regarding the training of protection and rescue forces at the level of local self-government units.

CONCLUSION

Based on the above issues, it can be concluded that despite the existing legal solutions and obligations, the training of protection and rescue forces in

BiH is not implemented in a planned and systematic manner. Based on this brief analysis, several very extensive but significant conclusions can be drawn, which will confirm the thesis at the beginning of this discussion, which clearly points out that the protection and rescue forces in BiH are insufficiently trained and a serious and systematic approach to this problem is needed.

First, the education and training of key personnel must become mandatory and the certification of people working in civil protection in local self-government units must begin, if the quality of civil protection is to rise to the required level, because local self-government units and their forces and means are the key to the system.

The introduction of the subject "Protection and rescue in emergency situations" in the system of elementary and secondary education or certain topics in this area in the contents of the existing subjects, would enable the creation of a good base of young generations who would be ready and able, with further education after elementary and high schools, quickly become members of the protection and rescue units in the communities in which they live.

One significant shortcoming of the complete training system within the protection and rescue forces is the lack of quality analysis of plans, programs, and field exercises. Field exercises organized and conducted by the Entity Civil Protection and the Brčko District of BiH are not analyzed in a quality manner, and only the analysis of the response to the floods in 2014, as well as the analysis of the international exercise in Tuzla in 2017 gave a clear picture and right recommendations regarding the protection and rescue system in BiH. The analysis must become an integral part of all plans and exercises and the approach to that analysis must be impartial and professional.

The programming and planning of training at all levels in BiH must be approached professionally and systematically. This is a system that has yet to be built in accordance with modern world standards. It is a huge job for all of us who deal with this area, in an effort to improve the protection and rescue forces in BiH, especially at the level of local self-governments, in a such a way that they can provide will a quality, timely and complete response to natural and other dangers which pose a daily threat.

REFERENCES

- Bailey, J. O. (2009). *Integrating a Leadership and Team Building Module in Community Emergency Response Team Training*. Преузето 23. 2. 2021. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.454.9967&rep=rep1&type=pdf>
- Богичевић, Б. (2004). *Менаџмент људских ресурса*. Београд: Центар за издавачке дјелатности Економског факултета.
- Crunch, C. (2020). *Human Cost of Disasters (2000-2019)*. No 61. Преузето 23. 2. 2021. <https://cred.be/sites/default/files/CredCrunch61-Humancost.pdf>

- EAPC (2009). *Смјернице за планирање, извођење и оцјену међународних ЕАРС вјежби. (SCEPC)N(2009)0032-REV1*. Преузето 1. 3. 2021. <http://www.msb.gov.ba/PDF/docEN30102015.pdf>
- Ford, K. & Schmidt, A. (2000), Emergency response training: strategies for enhancing real/world performance. *Journal of Hazard Materials*, 75(2-3), 195–215. doi: 10.1016/S0304-3894(00)00180-1.
- ФУЦЗ (2018). *Пројрам развоја заштитне и спасавања људи и материјалних добара од природних и других несрећа у Федерацији Босне и Херцеговине од 2018. до 2025. године*. Преузето 22. 2. 2021. http://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2018/PROGRAM%20RAZVOJA%20spasavanje%20ljudi%202018-2025%20-%20bos.pdf
- Homeland Security (2013). *Homeland Security Exercise and Evaluation Program (HSEEP)*. Преузето 17. 1. 2021. http://ready.cuyahogacounty.us/pdf_ready/en-US/HSEEP.pdf
- InterWorks (1998). *Model for a National Disaster Management Structure Preparedness Plan, and Supporting Legislation*. Преузето 1. 3. 2021. https://www.preventionweb.net/files/5142_US01MH840-Ft.pdf
- Јаковљевић, В. (2006). *Систем цивилне одбране*. Београд: ФЦО.
- Јаковљевић, В. (2011). *Цивилна заштитна у Републици Србији*. Београд: Факултет безбедности.
- Колар, З., Мијатобић, Д., Мрмак, И., Огњановић, М. и Тацовић, Б. (1967). *Основи војне андрагогије*. Београд: ВИЗ.
- Кржалић, А. (2013). *Анализа засићености и насљавних садржаја из подручја безбедности у савременом програму безбедности у БиХ*. Сарајево: Центар за сигурносне студије.
- Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период од 2009. до 2010. *Службени тласник Републике Српске*, бр. 15/09.
- Наставни план и програм обуке и оспособљавања у области заштите и спасавања од елементарне непогоде и друге несреће за период од 2011. до 2012. *Службени тласник Републике Српске*, бр. 37/11.
- Министарство безбједности БиХ (2018). *NATO EADRCC џеренска вјежба – ојкљање посљедица катастрофе, Босна и Херцеговина 2017 – Идентификоване лекције*. Преузето 22. 2. 2021. <http://msb.gov.ba/PDF/061220183.pdf>
- Министарство безбједности БиХ, OSCE, RACVIAC, UNDP. (2015). *Закључци и препоруке Регионалне конференције Поплаве у Југоисточној Европи – научене лекције и даљи кораци*. Преузето 16. 2. 2021. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/9/156271.pdf>
- Nazli, N., Sipon, S. & Radzi, H. S. (2014). Analysis of Training Needs in Disaster Preparedness. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 140, 576–580.

- Оквирни закон о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних или других несрећа у Босни и Херцеговини, *Службени тласник БиХ*, бр. 50/08.
- Pinheiro, A. S., Gouveia, R., Jesus, Â., Santos, J., & Baptista, S. J. (2019). The importance of emergency response training: A case study. In Arezes, P. M., Baptista, S. J., Barroso, M. P., Carneiro, P., Cordeiro, P., Costa, N., Melo, R. B., Miguel, A., & Perestrelo, G. *Occupational and Environmental Safety and Health* (pp. 757–764). New York: Springer.
- Пржуљ, Ж. (2006). *Основе менаџмента људских ресурса*. Бања Лука: Факултет за пословни инжењеринг и менаџмент.
- Roosli, R. & O'Brien, G. (2011). Social learning in managing disasters in Malaysia. *Disaster Prevention and Management*, 20(4), 386–397. <https://doi.org/10.1108/09653561111161716>
- РУЦЗ (2020). *Прилој 1, Средњорочној плану рада Републичке управе цивилне заштите Републике Српске за период од 2020. до 2022. године*. Преузето 3. 3. 2021. <https://ruczrs.org/wp-content/uploads/2020/07/Srednjorocni-plan-rada-RUCZ-2020-2022.pdf>
- Самоловчев, Б. и Мурадбеговић, Х. (1979). *Општа андрагогија*. Сарајево: Веселин Маслеша.
- Симеуновић В. (2000). *Образовање у рају*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске.
- Суљић, Л., Булић, М., Телић, Д. и Ђилимковић, А. (2015). *Појаве у БиХ – Елементарне непогоде и/или инсистуционална ефикасност*. Тузла: Центар цивилних иницијатива.
- Теодосић, Р., Прокић, Б., Ничковић, Р. и Новаковић, М. (1965). *Педагогика*. Сарајево: Завод за издавање уџбеника.
- UNDP (2018). *Пројена капацитета за одговор на катастрофе и маја јуна за Босну и Херцеговину*. Преузето 21. 2. 2021. https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/energija-i-okolis/procjena-kapaciteta-za-odgovoru-na-katastrofe-i-maja-puta-za-bih.html
- Закон о заштити и спасавању људи и материјалних добара од природних и других несрећа. *Службене новине ФБиХ*, бр. 39/03, 22/06 и 43/10.
- Закон о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама. *Службени тласник Републике Српске*, бр. 121/12.

Paper received on: 7/4/2021

Paper accepted for publishing on: 27/12/2021